

mgr Magdalena Biernacka

ORCID: 0009-0000-7348-901X

e-mail: mbiernacka@ur.edu.pl

Instytut Nauk o Polityce

Uniwersytet Rzeszowski

Wybrane aspekty zjawiska dyskryminacji i wykluczenia społecznego na przykładzie mniejszości niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej

Selected aspects of discrimination and social exclusion. The case of the German minority in the Republic of Poland

Abstract

The phenomenon of discrimination and social exclusion of the German minority in Poland was particularly evident in the post-war period and during the communist era. The minority experienced various forms of discrimination from authorities, stemming from political and national tensions. Despite the ongoing integration of the German community, challenges persist due to legal and institutional ambiguities, which may lead to discriminatory situations in the public and professional spheres. Therefore, the protection of the rights of national and ethnic minorities in Poland is a crucial aspect in the process of building a society free from discrimination and social exclusion.

Keywords: social exclusion, discrimination, national minority, human rights, German minority.

Streszczenie

Zjawisko dyskryminacji i wykluczenia społecznego mniejszości niemieckiej w Polsce było widoczne zwłaszcza w okresie powojennym i w czasach komunizmu. Mniejszość niemiecka doświadczyła ze strony władz licznych form dyskryminacji, które wynikały z napięć politycznych i narodowościowych. Pomimo postępującej integracji społeczności niemieckiej nadal istnieją wyzwania związane z nieścisłościami prawno-instytucjonalnymi, które mogą prowadzić do sytuacji dyskryminacyjnych w sferze publicznej czy zawodowej. Dlatego ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest kluczowym aspektem w procesie budowania społeczeństwa wolnego od dyskryminacji i wykluczenia społecznego.

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, dyskryminacja, mniejszość narodowa, prawa człowieka, mniejszość niemiecka.

1. Wstęp

Po zakończeniu II wojny światowej wielu Niemców na terenach Polski zostało przesiedlonych, co wpłynęło na zmiany demograficzne w kraju. Niektórzy z nich byli traktowani jak wrogowie ze względu na wcześniejsze wydarzenia wojenne. W okresie komunistycznego reżimu w Polsce, który trwał do lat 80., mniejszość niemiecka doświadczała wykluczenia w życiu publicznym i spotykała się m.in. z ograniczeniami w dostępie do edukacji i pracy ze względu na niemieckie pochodzenie¹. Przełomowym momentem w historii był rok 1989, gdy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nastąpiły liczne zmiany o charakterze demokratycznym. Duże zmiany wprowadził podpisany 17 czerwca 1991 roku traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy pomiędzy Polską a Niemcami². Odegrał on kluczową rolę w kształtowaniu stosunków między obydwojoma krajami. Dokument ten, nazwany również traktatem polsko-niemieckim, miał na celu uregulowanie wielu kwestii dotyczących przeszłości i przyszłej współpracy. Zawierał postanowienia dotyczące ochrony mniejszości narodowych w obu krajach, co było ważnym krokiem w zabezpieczeniu praw mniejszości niemieckiej w Polsce³.

Istotną rolę w kształtowaniu postrzegania mniejszości niemieckiej w Polsce odegrały również liczne regulacje prawne zawarte w umowach dwustronnych pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec. Te postanowienia gwarantowały osobom deklarującym pochodzenie niemieckie prawo do edukacji, udział w życiu politycznym, społecznym i kulturowym. Jednak pomimo tych wszystkich zmian w późniejszym czasie mniejszość niemiecka w Polsce spotykała się z wieloma formami dyskryminacji. Pierwszy istotny obszar stanowiła dyskryminacja językowa, gdzie niemiecki nie zawsze był równorzędnie traktowany z polskim, co prowadziło do trudności w codziennych sytuacjach. Dodatkowo ograniczony dostęp do edukacji w języku niemieckim często prowadził do nierówności w edukacji⁴. Wykluczenie ze społeczeństwa mniejszości niemieckiej można było zauważyć m.in. w ograniczeniach uczestnictwa w życiu politycznym, zarówno na poziomie lokalnym, jak i krajowym.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie problemu dyskryminacji, nierówności i wykluczenia, którego mniejszość niemiecka doświadczała na przestrzeni lat. W opracowaniu przyjęto hipotezę, że wydarzenia historyczne oraz stereotypy wpływają na dyskryminację mniejszości niemieckiej w Polsce. Przedstawiono wydarzenia historyczne oraz występujące stereotypy mające wpływ na opinie o mniejszości niemieckiej. Ukazane zostały główne formy dyskryminacji i wykluczenia

¹ S. Łodziński, K. Warmińska, G. Gudaszewski, *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku*, Warszawa 2016, s. 187.

² Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r. (Dz.U. z 1992 r., nr 14, poz. 56).

³ S. Łodziński, K. Warmińska, G. Gudaszewski, *Mniejszości narodowe...*, *op.cit.*, s. 188.

⁴ *Ibidem*.

społecznego, z którymi spotyka się mniejszość niemiecka w Polsce. Niniejsze opracowanie to zatem nie tylko próba rozwiązania ważnego problemu teoretycznego, ale także próba rozwiązania istotnego problemu praktycznego.

2. Populacja mniejszości niemieckiej w Polsce

W wyniku przemian politycznych po roku 1989 mniejszość niemiecka w Polsce zyskała znacznie większą swobodę w działalności narodowej⁵. Koncepcja państwa jednonarodowego została porzucona, co zostało odzwierciedlone w ustawie z dnia 7 kwietnia 1989 roku znanej jako Prawo o stowarzyszeniach⁶. Następnie w 1991 roku wszystkie mniejszości narodowe utworzyły Radę Mniejszości Narodowych, a najliczniejszą spośród nich w III Rzeczypospolitej stanowiła mniejszość niemiecka. Po II wojnie światowej w wyniku zmiany granic Polski i przymusowych przesiedleń ludności znaczna część niemieckiej mniejszości opuściła kraj. Obecnie w Polsce stanowi ona niewielki odsetek populacji, głównie skupiony w rejonach historycznie związanych z ich obecnością, takich jak Śląsk, Opolszczyzna, Warmia i Mazury⁷.

Definiowanie mniejszości narodowych często obejmuje element statystyczny, jednak nie ma jednoznacznej granicy ilościowej, która określałaby, kiedy dana społeczność zasługuje na miano mniejszości narodowej. W większości przypadków przyjmuje się, że mniejszość narodowa to grupa ludzi zamieszkujących dany obszar, której liczba jest znacząco mniejsza niż liczba osób stanowiących większość narodową lub etniczną w danym kraju⁸. W praktyce definicje mniejszości narodowej często uwzględniają również inne elementy, takie jak kultura, język, historia czy poczucie wspólnoty. W kontekście Polski uznawanie społeczności za mniejszość narodową zazwyczaj wynika z historycznych, kulturowych i politycznych kontekstów oraz z zapisów prawa, które chronią prawa mniejszości⁹.

Według danych zawartych w spisach powszechnych mniejszość niemiecka jest najbardziej liczna spośród innych mniejszości narodowych zamieszkujących terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰. W 2011 roku zgodnie ze sporządzonym spisem powszechnym 144 238 osób zadeklarowało się jako członkowie tej mniejszości.

⁵ E. Ganowicz, *Niepartyjne formy ekspresji politycznej mniejszości narodowych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis” 2013, nr 10, s. 21.

⁶ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 1989 r., nr 20, poz. 104).

⁷ G. Babiński, *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle spisu ludności z roku 2002*, „Studia Socjologiczne” 2004, nr 1, s. 141.

⁸ G. Janusz, *Definiowanie mniejszości w dokumentach międzynarodowych i aktach prawa wewnętrznego*, Lublin 2008, s. 95.

⁹ E. Nowicka, *Co oznacza być mniejszością narodową lub etniczną w Polsce?*, Warszawa 2014, s. 710–711.

¹⁰ W. Łagodziński, B. Łazowska, *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań. Kompendium wiedzy*, <https://www.spis.gov.pl> [dostęp: 20.01.2024].

Z kolei dane spisu powszechnego z 2002 roku wskazują, że 147 094 osoby identyfikowały się wówczas jako przedstawiciele tej mniejszości¹¹. Mniejszość niemiecka zamieszkuje głównie terytorium województwa opolskiego, gdzie liczy 78 157 osób. Według spisu z 2002 roku na obszarze tego województwa mieszkało wówczas 104 399 osób, natomiast w sąsiednim województwie śląskim liczba deklarująca mniejszość niemiecką wynosiła 34 799 osób. Dla porównania spis powszechny z 2002 roku wykazał, że obszar województwa śląskiego zamieszkiwało 30 531 osób, a województwa warmińsko-mazurskiego 4645 osób. Na terenie tego ostatniego województwa zgodnie ze spisem powszechnym z 2011 roku mieszkało 4311 osób¹².

Z najnowszych danych Narodowego Spisu Powszechnego, opublikowanych 11 kwietnia 2023 roku przez Główny Urząd Statystyczny, wynika, że mniejszość niemiecka w Polsce utrzymuje swoją pozycję najliczniejszej grupy mniejszościowej i zadeklarowało ją 132,5 tysiąca osób, co stanowi 9,9% ogółu osób deklarujących identyfikację inną niż polską, z czego 38,7 tysiąca osób zadeklarowało narodowość niemiecką jako pierwszą, a 93,8 tysiąca osób jako drugą. Warto zauważyć, że liczba osób deklarujących przynależność niemiecką zmniejszyła się o 15 tysięcy osób w porównaniu z wynikami z poprzedniego spisu powszechnego z 2011 roku¹³. Jak wskazują dane dotyczące używania języka niemieckiego w kontaktach domowych, pozostaje on ważnym elementem kultury mniejszości niemieckiej. To potwierdza, jak dużą wartość ma dla tego narodu ojczysta mowa oraz przekazywanie dziedzictwa kulturowego w ramach tej społeczności¹⁴.

3. Zjawisko dyskryminacji mniejszości niemieckiej

Dyskryminacja i wykluczenie społeczne to dwa zjawiska, które dotyczą nierównego traktowania jednostek lub grup na podstawie różnych cech, takich jak pochodzenie etniczne, kultura, religia, płeć, orientacja seksualna czy stan społeczno-ekonomiczny¹⁵. Dyskryminację manifestuje się poprzez negatywne postawy, działania lub decyzje, które ograniczają prawa jednostki lub grupy do pełnego uczestnictwa w społeczeństwie. Może przybierać różne formy, takie jak wykluczanie, odrzucanie, uprzedzenia, nierówne traktowanie w miejscu pracy, edukacji czy dostępie do usług publicznych¹⁶. Można wyróżnić dyskryminację:

¹¹ Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, <https://www.stat.gov.pl> [dostęp: 21.01.2024].

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ D. Becker-Pestka, G. Kubiński, *Różne obszary wykluczenia społecznego w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Wrocław 2017, s. 7–10.

¹⁶ S. Łodziński, *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005, s. 39.

rasową, płciową, etniczną, religijną, seksualną, ze względu na wiek lub związaną z niepełnosprawnościami¹⁷. Walka z dyskryminacją polega na tworzeniu świadomości społecznej, wprowadzaniu polityk i praktyk zapewniających równość oraz promowaniu poszanowania dla różnorodności, dążąc do stworzenia bardziej sprawiedliwego społeczeństwa¹⁸. Analizując przykłady naruszeń praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych, należy pamiętać o ważnej kwestii z tym związanej, a mianowicie o wykluczeniu etnicznym, które było uznawane za jeden z najbardziej zauważalnych i dotkliwych problemów mających związek z dyskryminacją oraz mową nienawiści, a także z licznymi uprzedzeniami dotyczącymi członków mniejszości niemieckiej¹⁹.

W Polsce w celu minimalizacji i zwalczania różnych przejawów dyskryminacji wobec grup mniejszościowych wprowadzono liczne przepisy oraz opracowano narodową strategię²⁰. Celem tych działań jest skuteczniejsza ochrona oraz zapobieganie wszelkim przejawom naruszania praw, negatywnych uprzedzeń nacjonalistycznych, a także zwalczanie stereotypów związanych z pochodzeniem, narodowością czy wyznawaną religią²¹. Wspomniane przepisy i strategie są kluczowym elementem dążenia do społeczeństwa wolnego od dyskryminacji i promowania zasad równości oraz szacunku dla różnorodności.

Wydarzenia związane z końcem II wojny światowej stanowią istotny przykład wykluczenia etnicznego mniejszości niemieckiej. W tym czasie miały miejsce przymusowe wysiedlenia członków tej grupy narodowej mające na celu ustanowienie jednolitego państwa Polskiego oraz eliminację obecności narodowościowej, która w tamtym okresie była postrzegana negatywnie przez społeczeństwo z powodu wydarzeń związanych z wojną²². Wysiedlenia te stanowiły bolesny epizod w historii, w którym wiele osób zostało zmuszonych do opuszczenia swoich dotychczasowych miejsc zamieszkania. Ten akt przyczynił się do marginalizacji i trudności integracyjnych mniejszości niemieckiej, pozostawiając trwałe ślady w kontekście relacji polsko-niemieckiej²³. Powojenne wydarzenia miały znaczący wpływ na późniejsze stosunki z mniejszością niemiecką, która często doświadczała wrogości, nienawiści i niechęci ze strony społeczeństwa polskiego. W wielu przypadkach obserwowano

¹⁷ L. Garlicki, *Zasada równości i zakaz dyskryminacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Obywatel – jego wolności i prawa. Zbiór studiów przygotowany z okazji 10-lecia urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 1998, s. 20.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, s. 21.

²⁰ J. Mucha, *Oblicza etniczności*, Kraków 2005, s. 316.

²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483), art. 32.

²² E. Mironowicz, *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000, s. 117–118.

²³ A. Jasińska-Kania, *Wykluczenie etniczne w Polsce – historia i obszary wykluczenia* [w:] *Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce*, red. A. Jasińska-Kania, S. Łodziński, Warszawa 2009, s. 21.

trudności w akceptacji wspólnego życia na jednym obszarze z osobami pochodzącymi z grupy niemieckiej²⁴.

Mniejszość niemiecka aż do roku 1989 w wyniku przeżytych wydarzeń historycznych do pewnego stopnia była ignorowana przez państwo, które nie uznawało jej praw. Jednak stosunek do samej grupy mniejszościowej nie uległ istotnym zmianom, a jej członkowie nadal spotykali się z wieloma nieprzyjemnymi sytuacjami zarówno ze strony społeczeństwa, jak i władz państwowych. Okres przed 1989 rokiem charakteryzował się brakiem formalnego uznania i respektowania praw mniejszości niemieckiej, co wpływało na jej status społeczny i sytuację życiową. Mimo że po tym trudnym czasie prawa mniejszości zaczęły być respektowane, to jednak obserwowano, że postawa społeczeństwa oraz niektóre działania władz państwowych nadal sprawiały trudności członkom tej społeczności. Nieprzyjemne sytuacje mogły obejmować przejawy uprzedzeń, nacjonalizmu czy dyskryminacji, co stanowiło wyzwanie dla pełnej integracji mniejszości niemieckiej w polskim społeczeństwie²⁵.

Przykładem dyskryminacji mniejszości niemieckiej były konflikty na Śląsku w latach 1945–1950 o podłożu etnicznym, związane z wydarzeniami historycznymi. Były one związane z zawiłymi losami regionu oraz zmieniającą się przynależnością terytorialną. Wtedy to Śląsk został podzielony pomiędzy Polskę a Związek Radziecki, a następnie Polskę i Czechosłowację. W wyniku tego podziału doszło do przymusowych migracji ludności zarówno polskiej, jak i niemieckiej, co skomplikowało relacje między grupami etnicznymi²⁶.

Konflikty etniczne na Śląsku były rezultatem wielu czynników, w tym historycznych zaszłości, zmiany granic po II wojnie światowej, przymusowych migracji oraz zderzenia dwóch różnych kultur i tożsamości narodowych. Członkowie mniejszości niemieckiej byli wówczas narażeni na negatywne reakcje ze strony polskiego społeczeństwa, zarówno w sferze społecznej, jak i politycznej²⁷.

Lata 40. i 50. XX wieku były trudnym okresem dla mniejszości niemieckiej na Śląsku. Przemieszczanie ludności, zmieniające się granice i atmosfera związana z wynikami II wojny światowej wpłynęły na atmosferę nieufności i konfliktów. Mimo że sytuacja z czasem uległa jako takiej stabilizacji, to jednak pewne napięcia i uprzedzenia pozostawały w społeczeństwie przez długi czas. Wspomniane sytuacje stanowią istotny aspekt dla zrozumienia trudności, z jakimi zmagala się mniejszość niemiecka na Śląsku w kontekście jej kontaktów z większością polską²⁸. W roku 1949 nadal wiele osób pochodzenia niemieckiego było obiektem represji ze strony władz, zarówno na tle narodowościowym, jak i politycznym. Niektóre

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ J. Mucha, *Oblicza etniczności, op.cit.*, s. 316.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, s. 317.

z nich były przetrzymywane w obozach dla przesiedleńców, a także w więzieniach czy zakładach pracy, co stanowiło trudną i bolesną rzeczywistość dla tej społeczności. Represje te wynikały często z politycznych decyzji oraz złożonych relacji międzynarodowych w okresie powojennym²⁹.

Sytuacja osób należących do mniejszości niemieckiej po opuszczeniu miejsc, gdzie były przetrzymywane, nie uległa znacznej poprawie. Brak środków finansowych oraz miejsca, gdzie mogłyby rozpocząć nowe życie, stawał je przed wieloma trudnościami. Wielokrotnie zdarzało się, że ich stare domy, w których przez wiele lat mieszkaly te osoby, zostały zajęte przez polskie rodziny, co utrudniało im powrót do dawnych miejsc i odbudowę życia. Dodatkowo dzieci wywodzące się z mniejszości niemieckiej były pozbawione wielu praw, zwłaszcza w kwestii nauki w szkołach. Uniemożliwienie dostępu do edukacji ograniczało ich możliwości rozwoju i integracji w nowym środowisku. Ograniczenia te sprawiały, że mniejszość niemiecka napotykała trudności w zaangażowaniu się w życie społeczne i kulturalne, co wpływało na utrudnioną adaptację w nowej rzeczywistości³⁰.

Negatywne odbieranie mniejszości niemieckiej często wynikało z utrwalonych uprzedzeń i stereotypów. Mimo pewnych kroków w kierunku poprawy sytuacji trwały napięcia między grupami etnicznymi, co przekładało się na relacje między społecznościami³¹. W raporcie sporządzonym w 2017 roku przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami można dostrzec przypadki pobic i stosowania przemocy werbalnej wobec mniejszości niemieckiej, wynikających z zakorzenionych w społeczeństwie stereotypów i licznych uprzedzeń³². Przykładem opisanym w jednym z raportów jest pobicie profesora w warszawskim tramwaju z powodu używania przez niego języka niemieckiego. Sytuacja ta nie tylko podkreśla istnienie problemu nietolerancji i przemocy wobec mniejszości narodowych, ale również ilustruje trudności, z jakimi zmagają się w życiu codziennym niektóre osoby z mniejszości niemieckiej. Stosowanie przemocy werbalnej czy fizycznej z powodu używania innego języka może być przejawem uprzedzeń, ksenofobii i nietolerancji, co narusza prawa jednostki do równego traktowania i bezpieczeństwa³³.

Innym przykładem naruszania praw mniejszości niemieckiej jest sytuacja z Opoła z 2016 roku. Mniejszość niemiecka doświadczyła nieposzanowania swoich praw poprzez likwidację dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości, co skutkowało licznymi protestami ze strony członków tej społeczności i spowodowało wiele nieprzyjemnych sytuacji w środowisku lokalnym³⁴. Te wydarzenia były

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, s. 119.

³¹ *Ibidem*, s. 135–136.

³² M. Winiewski, K. Hansen, B. Bielewicz, *Mowa nienawiści i mowa pogardy: Raport z Polskiego Sondażu Uprzedzeń*, Warszawa 2017, s. 2–4.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Ł. Malkusz, *Duże Opole w cieniu naruszenia praw mniejszości*, <https://vdg.pl> 6.11.2012 [dostęp: 21.01.2023].

związane z planami rozbudowy miasta i zostały zrealizowane przez Prezydenta Opolu 31 marca 2016 roku poprzez złożenie wniosku umożliwiającego rozbudowę miasta oraz przyłączanie do niego pobliskich miejscowości³⁵. Decyzja ta została zaakceptowana przez Radę Miasta w lipcu tego samego roku, jednak spotkała się z negatywnym odbiorem w społeczeństwie i wywołała liczne protesty, w tym nawet głodówki. Ta sytuacja ma duże znaczenie dla mniejszości niemieckiej w Opolu, szczególnie dlatego, że ingeruje w jej prawa zagwarantowane przez ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych z 2005 roku³⁶.

Analizując statystyki policyjne dotyczące łamania praw mniejszości niemieckiej mieszkającej na obszarze Polski na przestrzeni lat, można zauważyć spadek liczby dokonywanych procederów przestępczych. W roku 2004 liczba zgłoszonych przestępstw popełnionych wobec przedstawicieli tej mniejszości wynosiła aż 2301. W kolejnych latach przestępczość utrzymywała się na bardzo wysokim poziomie. W 2005 roku 1986 osób należących do mniejszości niemieckiej zgłosiło popełnione wobec nich przestępstwa, natomiast w 2006 roku 1153 osoby dokonały zgłoszenia na policję popełnionego przestępstwa na tle narodowym. W późniejszych latach ta liczba zaczęła maleć, a najmniej zgłoszonych przestępstw wobec mniejszości niemieckiej odnotowano w 2011 roku – 204 przypadki przestępstw na tle narodowościowym³⁷.

Przestępczość wobec mniejszości niemieckiej w Polsce, podobnie jak przestępczość wobec innych grup społecznych, stanowi istotny aspekt analizy społecznej. Statystyki policyjne dostarczają pewnych informacji na ten temat, jednak ważne jest, aby zachować ostrożność w interpretacji danych, biorąc pod uwagę różne czynniki wpływające na zgłaszanie przestępstw oraz procesy społeczne. W latach poprzednich obserwowano pewien spadek liczby zgłaszanych przestępstw na tle narodowym wobec mniejszości niemieckiej. Warto jednak podkreślić, że zgłaszanie przestępstw może być silnie zależne od wielu czynników, takich jak stopień zaufania społecznego, efektywność systemu sprawiedliwości, a także poziom integracji społeczności niemieckiej w Polsce.

Według informacji zamieszczonych na stronie Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim³⁸ 4 lutego 2022 roku nastąpił przełom w systemie edukacji mniejszości niemieckiej w Polsce. Minister Edukacji, P. Czarnek, wydał pierwsze z dwóch istotnych rozporządzeń, które wywołały znaczący niepokój zarówno wśród nauczycieli, rodziców, jak i przede wszystkim społeczności dzieci

³⁵ B. Choroś, E. Skrabacz, *Mniejszość Niemiecka w prasie regionalnej w sytuacji konfliktu. Framing i agenda medialna w ramach sporu o „Duże Opole”*, „Pogranicze. Polish Borderland Studies” 2017, nr 5, s. 164.

³⁶ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. z 2005 r., nr 17, poz. 141).

³⁷ <http://statystyka.policja.pl> [dostęp: 18.01.2024].

³⁸ Portal Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim, <https://skgd.pl> [dostęp: 8.02.2024].

mniejszości niemieckiej³⁹. W udostępnionym dokumencie można zaobserwować zmniejszenie liczby godzin nauki języka niemieckiego w szkołach. „W § 8 ust. 3 po słowach «w wymiarze 3 godzin tygodniowo» dodaje się słowa «a w przypadku uczniów należących do mniejszości niemieckiej – w wymiarze 1 godziny tygodniowo»⁴⁰. Drugie rozporządzenie skupiło się na redukcji środków finansowych wypłacanych przez samorządy i przeznaczanych na nauczanie języka niemieckiego. Te decyzje wywołały szerokie dyskusje oraz protesty zarówno ze strony społeczności mniejszości niemieckiej, jak i licznych obserwatorów w kraju i za granicą.

Z informacji opublikowanych na Portalu Niemców w Polsce. Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce wynika, że na początku września 2023 roku została podjęta decyzja o zmniejszeniu godzinowego wymiaru nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej, realizowanej w formie dodatkowej nauki języka, z trzech godzin do jednej godziny tygodniowo. Decyzja ta nie dotyczyła innych mniejszości narodowych mieszkających w Rzeczypospolitej Polskiej. Wzbudziło to kontrowersje i krytykę. Rozporządzenie to zostało odebrane jako forma dyskryminacji wobec tej konkretnej grupy społecznej. Ponadto argumentacja, że Niemcy nie finansują edukacji językowej dla uczniów o polskich korzeniach, jest dyskusyjna i może być uznana za niesprawiedliwą. Równość w dostępie do edukacji, w tym nauki języków ojczystych dla mniejszości narodowych, powinna być zagwarantowana i przestrzegana⁴¹. Decyzje dotyczące programów nauczania powinny być podejmowane w taki sposób, aby nie faworyzować ani nie dyskryminować żadnej konkretnej grupy etnicznej czy narodowej. W przypadku takich kontrowersyjnych decyzji ważne jest, aby społeczeństwo monitorowało sytuację i reagowało na ewentualne naruszenia praw człowieka i zasad równego traktowania⁴².

4. Podsumowanie

Wnioski płynące z analizy zjawiska dyskryminacji i wykluczenia społecznego w kontekście mniejszości niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej ukazują kompleksowy obraz wyzwań, z jakimi boryka się ta społeczność. Hipoteza przyjęta w opracowaniu, mówiąca o wpływie wydarzeń historycznych oraz stereotypów na obecny stan dyskryminacji, znajduje potwierdzenie w analizie przeprowadzonej na podstawie postaw społeczeństwa i struktur społecznych. Należy podkreślić, że świadomość historyczna jest kluczowym elementem kształtującym postawy,

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Zob. art. 119 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 ze zm).

⁴² Portal Niemców w Polsce, <https://vdg.pl> [dostęp: 8.02.2024].

a edukacja w tym obszarze może pełnić istotną rolę w budowaniu wzajemnego zrozumienia. Analiza wpływu wydarzeń historycznych i stereotypów na opinie o mniejszości niemieckiej pozwoliła zidentyfikować konkretne momenty w historii oraz kształtowanie się przekonań, które wpływają na obecne stosunki społeczne. Jest to kluczowe dla rozwijania skutecznych strategii przeciwdziałania dyskryminacji.

Przyjrzenie się formom dyskryminacji i wykluczenia społecznego ujawniło różnorodność problemów, z którymi borykała się mniejszość niemiecka w Polsce. Podsumowując, zrozumienie przeszłości, aktywne przeciwdziałanie stereotypom oraz promowanie otwartości na różnorodność są kluczowe dla budowy społeczeństwa, które respektuje prawa i godność każdego jego członka.

Bibliografia

- Babiński G., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle spisu ludności z roku 2002*, „Studia Socjologiczne” 2004, nr 1.
- Becker-Pestka D, Kubiński G., *Różne obszary wykluczenia społecznego w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Wrocław 2017.
- Choroś B., Skrabacz E., *Mniejszość Niemiecka w prasie regionalnej w sytuacji konfliktu. Framing i agenda medialna w ramach sporu o „Duże Opole”*, „Pogranicze. Polish Borderland Studies” 2017, nr 5.
- Ganowicz E., *Niepartyjne formy ekspresji politycznej mniejszości narodowych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis” 2013, nr 10.
- Garlicki L., *Zasada równości i zakaz dyskryminacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Obywatel – jego wolności i prawa. Zbiór studiów przygotowany z okazji 10-lecia urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 1998.
- <http://statystyka.policja.pl> [dostęp: 18.01.2024].
- Janusz G., *Definiowanie mniejszości w dokumentach międzynarodowych i aktach prawa wewnętrznego*, Lublin 2008.
- Jasińska-Kania A., *Wykluczenie etniczne w Polsce – historia i obszary wykluczenia* [w:] *Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce*, red. A. Jasińska-Kania, S. Łodziński, Warszawa 2009.
- Łagodziński W., Łazowska B., *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań. Kompendium wiedzy*, <https://www.spis.gov.pl> [dostęp: 20.01.2024].
- Łodziński S., *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005.
- Łodziński S., Warmińska K., Gudaszewski G., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku*, Warszawa 2016.
- Malkusz Ł., *Duże Opole w cieniu naruszenia praw mniejszości*, <https://vdg.pl> [dostęp: 21.01.2023].
- Mironowicz E., *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000.
- Mucha J., *Oblicza etniczności*, Kraków 2005.
- Nowicka E., *Co oznacza być mniejszością narodową lub etniczną w Polsce?*, Warszawa 2014.
- Portal Niemców w Polsce, <https://vdg.pl> [dostęp: 8.02.2024].
- Portal Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim, <https://skgd.pl> [dostęp: 8.02.2024].
- Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, <https://www.stat.gov.pl> [dostęp: 21.01.2024].

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.).

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r. (Dz.U. z 1992 r., nr 14, poz. 56).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 1989 r., nr 20, poz. 104).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 ze zm).

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. z 2005 r., nr 17, poz. 141).